

DE SKRIVER FÖR BARN OCH UNGDOM

Svenska nutidsförfattare L-Ö

BIBLIOTEKSTJÄNST

Förord

1974 gav Bibliotekstjänsts förlag ut den första boken i serien Barn- och ungdomsförfattare. Sedan dess har 24 olika delar utkommit och nära 200 författare och konstnärer presenterats. När vi nu påbörjat en revision av de utsålda och efterfrågade böckerna har vi valt att samla porträtten av olika författarskap i större samlingsvolym, som kan tjäna som uppslagsböcker för alla som är intresserade av barnböcker och deras författare.

I denna andra samlingsvolym presenteras 30 nu verksamma svenskspråkiga författare, som skriver för både barn och ungdomar. Att boken har stor spännvidd illustreras av att både Astrid Lindgren, som debuterade 1944, och Peter Pohl, som kom med sin första bok 1985, är med. Båda har gett ut nya böcker så sent som 1989. De i denna del presenterade författarna har tidigare ingått i *De skriver för barn* (1983), *De skriver för ungdom del 2* (1984) och *De skriver för alla åldrar* (1988). Presentationen av Olle Mattson publicerades ursprungligen i första upplagan av *De skriver för ungdom* som kom 1975. Porträtten är omarbetade och uppföljda till utgivningen våren 1990. Porträttet av Peter Pohl är nyskrivet.

Varje porträtt innehåller en analys av författarskapet, biografiska uppgifter samt en utförlig bibliografi som upptar böcker och artiklar både av och om författaren. Foton av författarna finns på bildarket i bokens mitt. Essäerna har skrivits av en rad barnboksexperter som är verksamma som litteraturkritiker, författare, lärare eller bibliotekarier. Dessa presenteras på sidan 404. Bibliografierna har utarbetats på Bibliotekstjänst under redaktion av Charlotte Brattström. Litteraturförteckningarna upptar i huvudsak svenskt och nordiskt material. En viss gallring, tex av äldre tidningsartiklar och artiklar av typ hemmahos-reportage, har skett.

Första delen med Svenska nutidsförfattare A–K utkom i mars 1990. Bilderboksillustratörer och författare som gör både bild och text kommer att samlas i en separat volym.

Bibliotekstjänsts förlag i april 1990

Sven Wernström

av Lars Bäckström

Sven Wernström är en av arbetarförfattarna i den nya barn- och ungdomslitteraturen. Han har utgått från arbetarklassen och har till 40-årsåldern arbetat som typograf jämsides med sitt författarskap. Han har gått i folkskola och i tjuguaråldern ett halvår på socialdemokratisk folkhögskola. Han kommer från en samhällsklass där lönerna har gått upp (och just typografyrket har länge hört till de bättre betalda) men där man också på annat sätt har blivit mer och mer hänsynslöst exploaterad; genom allt värre stress på jobbet och genom en allt mer dominerande kommersiell masskultur på fritiden.

De äldre arbetarförfattarna gick med sina särskilda erfarenheter direkt på den moderna prosans och lyrikens genrer i "finlitteraturen". Hedenvind, Dan Andersson, Moa och Harry Martinson började inte i Leonard Strömbergs, Nick Carterlitteraturens och Sigge Starks efterföljd, de hade en arbetarrörelsens egen bildningstradition att anknyta till. Men Sven Wernström är mera ett barn av den avideologiserade moderna arbetarklassen däri att han börjat som leverantör åt masskulturförlaget B. Wahlströms. (B. Wahlströms *bokindustri*, som det numera heter så rättvisande.) Sin första bok, en av dem med grön rygg på Wahlströms, skrev han på folkhögskolan och gav ut 1945 tjugu år gammal.

Redan ett flyktigt plock bland de drygt femti böcker han gav ut mellan pojkb berättelsen *Falkar på jakt* (1945) och den nästan färdigmogna *Vägen till Costa Rica* (1962) sjutton år senare ger besked om att här finns allt möjligt att välja på av skiftande art och kvalitet hos den tidigare Sven Wernström. Gröna böcker för pojkar och en eller annan röd för flickor. Fjorton stycken tillsammans med Aftonbladskolle-

gan Stig Malmberg (som så småningom blev seriös, han med) under manlig pseudonym för de gröna och med kvinnliga täcknamn för de röda – Stig Ahl, Sonja Berg, Siv Malmström. En vuxendekare och en bra ungdomsgårdsroman, ett flertal djurböcker av vilka jag har läst en styv sak om *Sombra, jaguaren* från 1961.

Han har utgått från den litterära masskulturen och så småningom lärt sig att utnyttja dess medel för antikommersiellt ändamål. Han har tidigt lärt sig skriva knappt och handlingsmättat och med en inriktning på förlopp som efter hand avslöjar något "mysterium". På ett sätt är detta något mycket slutet litterärt: en given form, som har visat sig underhålla. Men den kan också ge något mer, den kan användas till att verkligen avslöja. Det kan man se t.ex. om man jämför "Sonja Bergs" *Ulla följer ett spår* från 1962 med de båda Lenaböckerna *Mannen på gallret* och *Polisen slår till* (1969 och 1972). En "flickdetektiv" förflyttar sig mellan olika miljöer, det är ett gemensamt tema. Men i de bägge senare böckerna är det inte någon enklare deckargåta (tysk flickscout mystiskt försvunnen), utan det är aspekter på det svenska klassamhället som avslöjas.

Bildningsgång

Sven Wernströms politiska radikaliserings har skett i takt med många andras under 60-talet, den börjar ta fart så där 1965–66. Men innan dess fanns det viktiga steg i hans bildningsgång utöver allt som hade förbundet honom med den kommersiella masskulturen. Han har tidiga minnen från arbetslöshetskrisen med pappan-typografen utan jobb och skrivande nasarvisor om detta (en av dem såldes av den likaså arbetslösa Harry Martinson). Han hade gått på Marieborgs folkhögskola, ideell socialdemokrat som han var; arbetat på ungdomsgårdar under 50-talet tillsammans med sin hustru konstnären Inga, lärt sig spanska på kurser och på semesterresor med henne under samma decennium, läst B. Travens socialistiska romaner förlagda

till Mexiko. Ja, förresten också inspirerats i upplysningstro och kristendomsfientlighet genom att ta till sig radikala tänkare som Bengt Lidforss, Hjalmar Söderberg (Den förvandlade Messias), Arnulf Øverland och Bertrand Russell.

Man kan säga att hans bildningsgång i bästa mening är autodidaktens. Det finns en passion för kunskap, för att lära av litteratur och verklighetsstudium, som kan slå en starkt redan i någon tidig djurbok men som blir särskilt levande i hans "riktiga" författarskap, eller i de bästa böckerna där. *Trälarna* är i sin helhet en triumf för den fantasi som tar sin utgångspunkt i en inläst historisk kunskap.

Eller man kan säga: han är en idédiktare som själv har sett hur en idé kan upplysa världen och göra den gripbar.

Mexiko, Kuba, Guatemala

Det författarskap som Sven Wernström numera vill stå för börjar med *Mexikanen* (1963). Han hade rest till Travens trakter i sydligaste Mexiko året innan, och det här är första resultatet av studier på stället. Det är fortfarande en av hans bästa böcker, och det är riktigt att ställa samman *hans* resa med dem som strax innan eller samtidigt hade företagits av Sara Lidman, Jan Myrdal, Sven Lindqvist, Per Wästberg. Svenska författare började upptäcka världen, den koloniserade eller avkoloniserade, och därmed, som det skulle visa sig, också sitt hemlands samhälle.

Boken om *Sombra, jaguaren* två år tidigare innehöll bara läsefrukter (Brehms Djurens liv och Traven) i förening med fantasi. När man ser hur övertygande den är och jämför den med *Mexikanen*, förstår man hur mycket av den senare boken han kunde ha skrivit även utan att ha "varit där". Men det finns en känsla av stimulans, äventyr och upptäckt i *Mexikanen*, som gör den lätt och glad och som tycks förena författarens upplevelse med indianpojken Mateos. Det är egentligen allvarliga aspekter på indianutsugning och klassojämlikhet som Mateo uppdagar

till Mexiko. Ja, förresten också inspirerats i upplysningstro och kristendomsfientlighet genom att ta till sig radikala tänkare som Bengt Lidforss, Hjalmar Söderberg (Den förvandlade Messias), Arnulf Øverland och Bertrand Russell.

Man kan säga att hans bildningsgång i bästa mening är autodidaktens. Det finns en passion för kunskap, för att lära av litteratur och verklighetsstudium, som kan slå en starkt redan i någon tidig djurbok men som blir särskilt levande i hans "riktiga" författarskap, eller i de bästa böckerna där. *Trälarna* är i sin helhet en triumf för den fantasi som tar sin utgångspunkt i en inläst historisk kunskap.

Eller man kan säga: han är en idédiktare som själv har sett hur en idé kan upplysa världen och göra den gripbar.

Mexiko, Kuba, Guatemala

Det författarskap som Sven Wernström numera vill stå för börjar med *Mexikanen* (1963). Han hade rest till Travens trakter i sydligaste Mexiko året innan, och det här är första resultatet av studier på stället. Det är fortfarande en av hans bästa böcker, och det är riktigt att ställa samman *hans* resa med dem som strax innan eller samtidigt hade företagits av Sara Lidman, Jan Myrdal, Sven Lindqvist, Per Wästberg. Svenska författare började upptäcka världen, den koloniserade eller avkoloniserade, och därmed, som det skulle visa sig, också sitt hemlands samhälle.

Boken om *Sombra, jaguaren* två år tidigare innehöll bara läsefrukter (Brehms Djurens liv och Traven) i förening med fantasi. När man ser hur övertygande den är och jämför den med *Mexikanen*, förstår man hur mycket av den senare boken han kunde ha skrivit även utan att ha "varit där". Men det finns en känsla av stimulans, äventyr och upptäckt i *Mexikanen*, som gör den lätt och glad och som tycks förena författarens upplevelse med indianpojken Mateos. Det är egentligen allvarliga aspekter på indianutsugning och klassojämlikhet som Mateo uppdagar

under sin odysseé till så avlägsna orter i det stora Mexiko som huvudstaden, Vera Cruz och Monterrey. Men det är något medryckande med upptäckten av människor och landskap, och än mer med Mateos upptäckt att man över huvud taget "kan lära sig vad som helst" och hans upplevelse att komma "till en punkt där allt löper samman".

I fortsättningen, *Befriaren* (1965), är Mateo lärare i sin hemby, anställd av det statliga indianinstitutet. Det skickar honom att reda ut förhållandena i en annan mera isolerad by, där utsugningen genom en landägande överklass i förbund med kyrkan har gått ännu mycket längre. Det slutar lyckligt, tycks det, men tonen i beskrivningen av Mexiko har mörknat. Föredömet Kuba, som Mateo har lärt känna i ett slagord målat på en sten vid väggkanten ("Ja till Kuba, nej till USA") – det börjar nog träda fram i bakgrunden som en riktningssvisare.

Operation Z (1966) är en vuxenbok, inte lika fräsch. Här är huvudpersonen en svensk expert på jordbruksmaskiner, som gradvis upptäcker förtrycket och USA-imperialismen i ett land som kan vara Guatemala, och till sist solidariserar sig med en gerillarörelse på indianbefolkningens sida. Men imperialismen ingriper med napalm. Läxan som ska dras ur denna bok lärs dock lättare av en ungdomsbok från Guatemala, *Skatten i de fattigas by* (1970), där upptäckarna av samma revolutionsmogna verklighet är en svensk pojke och en flicka, engagerade för att delta i en idiotisk svensk tv-film. Det är något medryckande personligt som kommer fram hos Sven Wernström, när han som oftast låter verkligheten i sina böcker bli upptäckt genom tonårsungdomars temperament.

Upproret (1968) är annars den starka sammanfattningen av Kubas alternativ, revolutionen där upplevd genom de fattiga syskonen Manolo och Beatriz. Av dessa har flickan, för kanske första gången hos en pojkboksfixerad författare, gjorts till den mer aktiva – självklart en ung lärare och alfabetiseringspionjär när berättelsen slutar på det befriade Kuba.

1966 hade Sven Wernström gjort den första av flera studieresor till Kuba.

Robinsonad och utopier

Den första Sverigeboken av den reformerade Sven Wernström kom året efter *Mexikanen*, 1964, och hette *Rebellerna*. Här kommer ungdomsgårdserfarenheterna in i en frisk skildring av ett ungdomsgång, som kämpar för sexualupplysning och mot bland annat kristligt hyckleri. *Mannen i det låsta rummet* (1966) har också tidiga sexualupplevelser och vuxet hyckleri som ett tema, men huvudärendet är en än så länge lite vagt "radikal" uppgörelse med skolan som en institution där verklig kunskap motarbetas. Det är en kritik som förs vidare mer praktiskt och artikulerat i senare böcker, särskilt i debattboken *Spellet om plugget* (1969) och i *Mannen på gallret*.

Från och med 1966 ger Sven Wernström oftast ut flera böcker om året – det året tre stycken, av vilka *De hemligas ö* är ett mästerverk.

Det är en pojkbok, en spännande robinsonad, men samtidigt en pedagogisk saga och en utopi i den stora stilen. Två scoutgäng med både pojkar och flickor blir skeppsbrutna på en liten ö i en avlägset belägen svensk insjö. Under drygt ett år där genomlever de en samhällsutveckling som till slut, innan "Sverige" har upptäckt och återfört ungdomarna, har gjort ön till ett Kuba under sin egen Fidel, "den gode Benka". Kapitalismen och i samband därmed vapenindustrin har uppfunnits av den ekonomiskt makthungrige Håkan, krig och split har etablerat fascism och den grymmaste utsugning, den socialistiska revolutionen har befriat alla, inklusive det till anspråkslöshet återförda kapitalistparet Håkan och Ann.

Hur idéer kan befria, hur historisk kunskap kan bli påtaglig, detta framstår mycket fint genom fabeln i *De hemligas ö*. Begränsningarna i boken bör också påpekas: människorna är ännu mindre tydliga som individer än i Wernströms flesta böcker från och med *Mexikanen*. Flickorna är föga aktiva, utan att författaren tycks inse att det bör påpekas som en skada tillfogad av manssamhället i förbund med först en kapitalistisk-fascistisk, sedan en proletär diktatur. Och proletariatets diktatur som den har

utvecklat sig i slutet av *De hemligas ö*, rymmer samma, här icke erkända, risk för en förtryckande byråkratisk centralism som Kuba och än mer Kina exemplifierar. En samhällsmodell som Sovjet och dess tidigare satelliter i Europa gör upp med medan 90-talet tar sin början.

En kritik av denna centralism hör till vad jag saknar i den tämligen trubbigt utförda teoretiska broschyren *Fjendens språk* (1974).

Det är ju så att klassfienden inte bara kan tala med monopolkapitalets röst utan också med monopolsocialismens eller den nya klassens, nomenklaturans. Där Sven Wernström 1974 såg en stor del av världen redan befriad genom socialismen, har sen dess och framför allt under 80-talet dessa befriade börjat söka befria sig från nya bojor.

Man kan inte säga att Wernström någon gång har tagit klart avstånd från en totalitär socialistisk modell, men samtidigt har han i senare böcker än *De hemligas ö* avstått från att ange hur ett befriat samhälle ska organiseras. Han tycks ha avstått från tanken på det definitiva lyckoriket.

Det ser jag nu som en styrka i *Mannen på tåget* (1971), en medryckande och intelligent berättelse om den svenska revolutionens tänkbara utbrott – så typisk för upprorsdrömmar i det Sverige som hade upplevt den stora gruvstrejken 1969–70. Här sker ett arbetarnas maktövertagande som inspireras av ett tv-program av Hylandtyp, där en medverkande strejkledare från Malmfälten tar över. Kapital och regering sätter in sin kontrarevolution, men man får inte veta hur det går – som i Frankrike 1968 eller kanske som det kom att bli i Polen 1981?

Idésagor, science fiction, deckare

Idésagor för mindre barn är en ny genre för Wernström vid den här tiden, något som öppnar möjligheter kanske mer än *Mannen på tågets* blandning av realism och utopisk fantasi. Av fyra sådana sagor från 70-talet är det tre som slutar med en antydd socialistisk revolution. Av dessa

finner jag *Olle och fabriken* (1970) alltför schematisk men *Max Svensson Lurifax* (1972) vara ett smittande roligt och lärorikt exempel på antikommersialism – Max är den sagans duktiga dummerjöns som blir konsult åt näringslivet och bland annat lär den multiföretagande direktör Allenberg att försämra sina glödlampor, så att de ska sluta lysa dubbelt så fort. *Torkel och prinsessan Mia* (1974) är mer poetisk, mindre slagkraftig men lika briljant pedagogisk i sin konkretisering av den härskande klassens matematik, den som låter tre och tre bli till exempel fem när fördelen det bjuder.

Kolla
upp

Kamrat Jesus (1971), om Jesus som gerillaledare i ett Palestina förtryckt av den romerska imperialismen, är en stram fabel riktad mot samhällsbevarande religion och konservativ historieskrivning – bara en skiss, men ändå med resning.

En fin sciencefictionbok som låter intelligenta "rymdisar" besöka jorden och där uppleva både Latinamerika och Vietnam i svenskt sällskap är *Resa på en okänd planet* (1967). Lenaböckerna, *Mannen på gallret* och *Polisen slår till*, har jag nämnt. Den nya vänsterns vitalaste år 1967–1968 kommer fram fint i den förra, polismaktens delvis "fascistoida funktion" i 70-talets Sverige är en del av temat i den senare. En livlig deckare, där boven visar sig vara oljebolagen och bilindustrin, heter *Hemligheten* (1971). Ännu en, där nerläggningen av en vänstersinnad teatergrupp representerar mysteriet, heter *Mordet på Lillan* (1972).

Objekt?²

Trälserien – storverk med frågetecken

Sven och Inga Wernström träffades på folkhögskolan Marieborg, som ligger nära Norrköping och Bråviken. Hennes hemtrakt är på Vikbolandet mellan Bråviken och Slätbaken, och där bor de nu också. *Polisen slår till* och *Mordet på Lillan* kretsar kring Norrköping, och *Hemligheten* efterspanas under biljakter på Vikbolandet.

Och Norrköpingstraktens historia, hemligheterna med den, är vad som undersöks i de åtta trälböckerna, som

först kom ut i två inte klart åtskilda kronologiska sviter: *Trälarna*, *Trälarnas söner*, *Trälarnas döttrar* (1000-tal till 1900-tal; 1973–74) och *Trälarnas kamp*, *Trälarnas uppror*, *Trälarnas vapen*, *Trälarnas fruktan*, *Trälarnas framtid* (1100-tal till 1900-tal; 1975–81). 1983 kom en samlingsupplaga i fyra band med de sju första volymernas berättelser i rätt historisk ordning: *Trälarna*, en titel som det hädanefter är naturligt att använda för hela verket. Den åttonde delen, *Trälarnas framtid*, har inte tryckts om. Sammanlagt, med ett frågetecken för historiesynen i de två sista 1900-talsberättelserna (de ursprungliga delarna sju och åtta), är detta ett storverk, det litterärt och pedagogiskt bästa han har gjort.

Resan till historien, sedd som en klasskamp, hade han företagit på den sammanfattande fabelns plan i *De hemligas ö*. Nu har han gett sig in på den historiska verkligheten under vart och ett av århundradena från 1000-talet och framåt. Brytningstider, brytningsmänniskor har han sökt upp i varje särskilt fall, och de bildar en rad punkter i en linje som ses leda uppåt åtminstone till 1930-talet, från träldomens tid men inte ännu till trälarnas fullständiga frihet.

En mycket personlig och relativt fyllig form av historisk novell är genren i de sex första, och mest läsvärda, trälböckerna. Denna novellform är glad, förarglig och auktoritativ i sina principiella sammanfattningar ("För den som äger något är världen alltid farlig"), levande och överraskande i sin upptäckarlust som inte minst är språklig. Själva den rest av pojkboksstilen som har bestått i något en smula "färdigt" och rutinerat i språket och i sättet att låta handlingen gå undan (det finns t.ex. ännu i Lenaböckerna), den är i stort sett borta nu i en skildring som tar sig tid mitt i sjumilastegen. Det är som i *Mexikanen*, fast med mer hemkänsla och därför mer individualisering.

Man kan ju säga att svenska författare på 70-talet gav sig ut på "gruppresa till historien", ungefär som när de for ut att se tredje världen kring 1960. Av dessa författare som vill upptäcka en folkets eller en arbetarklassens historietradition är nog Sven Wernström den som gör det på samma gång mest naturligt och med det största greppet.

Mer än de flesta av dem har han tillgång till sitt "klara förstånd", som det heter om den unge knekten Melker mitt i 1500-talets dragkamp om egendomen mellan stat, kyrka och borgerskap. Han har, ända in i det sista där det blir mer problematiskt, sin triumferande känsla av att vara med i en nödvändig historisk utveckling. Det är en känsla som finns mest tändande uttryckt i en av seriens bästa berättelser, den om Malin som blir en tidig kvinnlig typograf i *Trälarnas vapen* eller det som har blivit *Trälarna* del 3. Hon fäster sig vid en omformulering av Descartes' "Jag tänker, alltså finns jag till". Som Malins och Sven Wernströms motto blir det: "Jag förändras, alltså finns jag till!"

Sven Wernström kan också förutsätta att förståndet och förändringsbehovet finns hos hans läsare. De läsarna är, kan man anta, numera inte bara ungdom utan vetgiriga och tänkande människor i alla åldrar. Sven Wernströms författarskap på senare år illustrerar som helhet att man kan bli en särskilt bra och naturlig berättare också för vuxna om man går ut ifrån det som är ungt och ofördärvat hos sig själv och sin publik.

Jag har funderat över Sven Wernströms användning av ordet "modärn", som han gärna tar till och alltid stavar med "ä". I *Rebellerna* finns en byggnadsingenjör, "modärn" och bra både i sitt yrkesval och i sitt sätt att vara pappa. I *Befriaren* finns indianen Lazo, han som inte hade insett "den modärna tidens" möjligheter till förändring. I trälserien har jag inte hittat själva ordet annat än på tal om 1900-talet, men att "hamna på historiens skräphög" och inte delta i förändringen är också där något negativt (*Trälarnas söner* – 1500-talet). Det är en utvecklingsoptimism, som lyser igenom i trälberättelserna också när de handlar om en i yttre mening ofri människa som Melker på 1500-talet, Jan och Lotta i 1700-talets spinneriindustri, Jonna som har läst ungsocialisternas *Brand* och som deltar i de hungrandes lokala revolution i Norrköping 1917.

Men sen, när Jonna på 1930-talet har blivit en passiverad socialdemokratisk hemmafru i HSB-lägenhet, blir optimismen plötsligt till ett otåligt behov att gå till rätta med historien. Plötsligt ska allt ha genomförts, plötsligt är

det något enastående svek från socialdemokratins ledare som stoppat en eljest nödvändig utveckling. Det finns, tycker jag, inget bra skäl att just för folkhemstidens del föra in ett mer kortsiktigt perspektiv än den förändring genom seklerna som annars varit temat i trälserien.

Jag håller med om att synen på Folkhemssverige måste söka sig fram vid sidan av socialdemokratins officiella historieskrivning och att ett klasskampsperspektiv inte får tappas bort. Men sanningen är också att denna inträngande syn, värdig att komma in i slutet av ett så betydande historiskt berättelseverk, måste söka sig vid sidan av kommunistpartiet SKP:s/VPK:s gamla stalinistiska läsningar.

Så som Sven Wernström har skildrat huvudpersonen Vicke, en blivande klassmedveten typograf född 1925, i *Trälarnas fruktan* kan han ett gott stycke duga som förebild också för den otålige författaren. Han skildras som osäker och eftertänksam, men hela tiden på väg mot att bli "politiskt vuxen" och självständig.

Jag skulle alltså ha tänkt mig att Vicke under efterkrigstiden, om inte förr så på 60-talet, kunde börja göra upp med sin ungdoms stalinistiska auktoritet den orubblige Emil. Denne var ju en hedersman som inte alls korrumperrats så som fackföreningspampen morbror Ludde, men som ändå levde i ett trångt perspektiv utan kraft att genomskåda det ohyggliga trälsamhälle som på Stalins tid hade skapats i socialismens namn.

Men så klok blev inte Vicke, enligt trälseriens obetänksamma (ur samlingsupplagan uteslutna) sista del *Trälarnas framtid* (1981). I stället blev han politiskt passiv som sin mamma Jonna, och det revolutionära kravet artikuleras nu av hans egen dotter Stina. Hon blir aktivist vid en fabriksokkupation på det USA-ägda Goodyear i Norrköping och så en framgångsrik romanförfattare med sin bok från denna förebildliga erfarenhet, "Eva Christina Bergs bok *Det nödvändiga*, som blev kallad åttiotalets första stora romandebut".

Det finns fina glimtar av vilsekommen ungdom i *Trälarnas framtid*, och de livskraftiga och uppkäftiga som Stina är stimulerande att följa. Men jag tycker man kan sätta fing-

X
För
kl
my

ret på en central brist i de två sista trälberättelserna om man betänker vad som har utelämnats i den sista bokens skildring av denna tänkta arbetarkamp.

Samtidigt som den började, i augusti 1980, inleddes i verkligheten den polska arbetarrevolutionen vid Leninvarvet i Gdansk. Där föddes en fri fackföreningsrörelse, Solidaritet, som har haft eller har mycket att lära ut om den folkliga kampens möjligheter i alla länder. Slutsatser om den saken kunde ha behövts i *Trälarnas framtid*, i stället för att man nu genom tystnaden i boken kan få för sig att arbetarkamp skulle vara något olämpligt om den sker i ett förstelnat "socialistiskt" klassamhälle.

Framtid, fantasi och Den underbara resan

Två 80-talsböcker av Sven Wernström som ger friare spelrum åt hans fantasibegåvning än *Trälarnas framtid* är *Bäng Bäng* (1980) och *Äventyraren* (1982).

Bäng Bäng är en underbar blandning av barnsaga och science fiction från ett ganska trovärdigt svenskt samhälle så där en femti år fram i tiden. I förorten Slumsta har man nu sjuutton TV-kanaler men har lyckats få bort kärnkraften. Kapitalisten Jakopp Styx mördas i en drömlig parallell till Riddar Cato i Astrid Lindgrens *Mio, min Mio*. Lillebror, huvudperson i den här boken, blir en äkta sagohjälte.

I *Äventyraren* skickas den fjortonårige Svempa ut på resa i historien, till stenåldern och svensk stormaktstid. Denne Svempa är också ett geni i begynnande pubertet, anfäktad av sin sexualitet och omätlig i sitt behov att forska ut den sanning som skolans undervisning döljer för honom. Tyvärr har han när den spännande berättelsen är slut inte nått fram till mer än några allmänna paroller. De är mycket bra (rädda jorden, bort med kärnvapnen, bort med dem som påstår sig äga det vi skapar, makten åt oss alla ..) – men de ger inte den praktiska ledning som man hade kunnat hoppas av en så underbart begåvad framtidskille i det tidiga 80-talets krisdrabbade Sverige.

Å andra sidan, som man kan se av Sven Wernströms

stora satsning under 80-talet, *Den underbara resan*. 1–3 (1985–88) speglar Svempas idéosäkerhet en alltmer markant försiktighet hos Wernström med att peka ut en framtidsutopi för Sverige. Kritiken är frisk som förut och den blir alltmer påverkad av miljörörelsens synsätt, men något recept på det färdigbefriade samhället får man inte ta del av.

Den underbara resan är en ny tusensidig Nils Holgersson i tre delar. Den aktualiserar och kritiserar Selma Lagerlöfs Sverigebild från seklets första decennium, och den gör det via en tänkt filminspelning, där Nicke (Niklas Teodorakis) Svensson får upprepa Nils Holgerssons flygresan med hjälp av filmbolagets helikopter. Det är en mera "kritisk" Sverigeskildring än hos Lagerlöf. Fyra års resande och flitig bevakning av massmedia har gett Wernström tillfälle att ta fasta på en lång rad aktuella proteströrelser och folkuppstånd: de som gäller kalhuggningen av fjällnära skogar, svensk vapenexport från Bofors, kärnkraftens favoror och annat. Farten är god och ivern stor, man följer lätt med men saknar en sådan "fördjupning och språklig utmejsling" som de många historiskt representativa händelserna i *Trälarna* så ofta gav möjlighet till.

Det hindrar inte att Wernström ibland kan te sig från sin bästa sida när han följer Selma Lagerlöfs exempel och berättar landskapssagor. I sin helhetsbild – Nicke Svensson ser ett "land i rövarhänder" – är Sven Wernström långt från Lagerlöfs klassförsonande perspektiv. Men det inträffar också att han kan tävla med henne i "patriotism och utvecklingstro": han låter sig via sina språkrör bli påfallande imponerad av allt tekniskt nyskapande som sker i den svenska industrin.

En kort berättelse som ger en mera drabbande bild av 80-talets svenska ungdomsproblem än ett något likartat västsvenskt avsnitt i *Den underbara resan* är *Tuffingarna* som kom ut 1988. En trevlig sjuttonårskille och punkare som bedriver karate som sport kommer att i all oskuld dela ut en dödande spark mot sin vilsekomna motståndare, ett stökigt skinhead. Boken är utförd nästan i stenstil, som en isländsk saga, den får ändå plats med behövlig medicinsk

information och den tränger djupt i ett beteende som har influerats av det allmäntillgängliga våldet på video.

Från Palinkas sagoland till Guatemala

En något lite fantasirysk saga som inte alls handlar om klasskamp och världsförbättring kom 1988, *Palinka och Palusjka*. Det är en stark och lätt demonisk variation över tanken om de båda själarna som bor i samma bröst – en *Doktor Jekyll och Mr Hyde* i sagoform – och den har ett psykologiserande inslag som inte är så vanligt hos Wernström.

Den vackra snälla bondflickan Palinka, med en riddare som oäkta far, bestämmer sig ibland för att ingen tycker om henne och förvandlas då till Palusjka, en Medusa med ormar som krälar i håret. Det är en historia om mindervärdskomplex hos ett barn som känner sig övergivet eller otillräckligt älskat, men det är också en saga om det tillfredsställande och rentav berikande i att utöva makt genom elakhet. Jag tror att Wernström här har träffat på en hemlig – och givande – åder hos sig själv, den ibland så aggressiva oppositionsförfattaren.

Tre böcker från den värld där spanska talas ska till sist nämnas i omvänd tidsföljd. *Mordet – en rövarhistoria* (1989) är en föga klagörande satirisk roman som placerar en motsvarighet till Palmemordet i ett påhittat mellanamerikanskt land. *Generalen kommer* (1988) är en sagoaktig men säkert väldokumenterad skildring från ön Ibiza, som på 50-talet gör sig redo för ett besök av statschefen, general Franco. Småstadssamhället målas upp ganska idylliskt, men i slutet dödas den unge huvudpersonen efter att i generalens närvaro ha försökt artikulera befolkningens önskemål. Diktatorns absoluta likgiltighet för sina maktlösa undersåtar kommer alltså fram i en knalleffekt.

Mordet och *Generalen kommer* är vuxenböcker som lätt kan läsas av ungdom, *Det sista vapnet* (1984) en ungdomsroman som kan rekommenderas också för vuxna läsare.

Richard Ekström, sexton år, har blivit moderlös och

Garanterad författarpenning 1972–.
Nils Holgersson-plaketten 1974 för Trälarna.
Norrköpings kommuns stipendium 1975.
Roter Elefant barnbokspris, Frankfurt, 1976.
Zilveren Griffel, Amsterdam, 1977.
Expressens Heffaklump 1978.
Litteraturfrämjandets stipendium 1985.
Heinrich Wolgast-Preis, Hamburg 1988.
Ture Nerman-priset, IOGT-NTO 1989.

Böcker av Sven Wernström

Falkar på jakt. BW 1945.
Läs "Kometen"! Lindq 1945.
Flyget lockar. BW 1947.
Flygkamraterna. BW 1947.
Flygkamraterna göt en insats. BW 1948.
Flygkamraterna korsar rymden. Lindq 1949.
Arresteras tryckfelsnisse! Lindq 1950.
Flickan och filmen. BW 1950.
Hobbyklubben. Lindq 1950.
Den försvunne flygaren. BW 1952.
Teaterflickan. BW 1952.
Flicka i rampljus. BW 1953.
Flygkamraterna tar revansch. BW 1953.
Blixtgänget. BW 1954.
Flickan från landet. BW 1954.
En flygkamrat försvinner. BW 1954.
Den döda byn. BW 1955.
Mästerdykaren. BW 1955.
Anita. Av Siv Malmström, pseud. för Sven Wernström och Stig
Malmberg. BW 1956.
Flygkamraterna och hoppikoptern. BW 1956.
Mazir, den vita kamelen. BW 1956.
Ricke Bengtssons hemlighet. JAL 1956.
Rymdgänget. JAL 1956.
Flicka försvunnen. Av Siv Malmström. BW 1957.
Flygkamraterna flyger farligt. BW 1957.
Njaga, strutsen. BW 1957.
Rymdgänget och mannen i trädet. JAL 1957.
Ulla blir reporter. Av Sonja Berg, pseud. för Sven Wernström och
Stig Malmberg. BW 1957.
Anita filmar. Av Siv Malmström. BW 1958.
Gården. Tid 1958, ny uppl. Ordfront 1980.

Kär i Elvis. W&W 1958.
Mannen i lådan. JAL 1958.
Stein, den obesegrade. BW 1958.
Tarpa, vildhästen. BW 1958.
Ulla griper in. Av Sonja Berg. BW 1958.
Ulla gör sensation. Av Sonja Berg. BW 1958.
Fall för madonnan. W&W 1959.
Spökhuset. BW 1959.
Vi fixar allt. Av Stig Ahl, pseud. för Sven Wernström och Stig Malmberg. BW 1959.
Zita, geparden. BW 1959.
Det spökar. BW 1960.
Hauk, jaktfalken. BW 1960.
Ulla och juvelkuppen. Av Sonja Berg. BW 1960.
Vi fixar "hajarna". Av Stig Ahl. BW 1960.
Anita, TV-värdinna. Av Siv Malmström. BW 1961.
Sombra, jaguaren. BW 1961.
Tjuvgömman. BW 1961.
Vi fixar kassaskåpsgåtan. Av Stig Ahl. BW 1961.
Tifón, stormens son. Bibf. 1962.
Ulla följer ett spår. Av Sonja Berg. BW 1962.
"Vi fixar allt" tar semester. Av Stig Ahl. BW 1962.
Vägen till Costa Rica. AWG 1962.
Mexikanen. AWG 1963, ny utg. 1972.
Vuxentro och tonårsmoral. Clarté 1963.
Rebellerna. AWG 1964.
Vi fixar TV-hunden. Av Stig Ahl. BW 1964.
Befriaren. AWG 1965, ny utg. 1972, ny uppl 1975.
De hemligas ö. AWG 1966, ny utg. 1971, ny uppl. 1978.
Mannen i det låsta rummet. AWG 1966.
Operation Z. AWG 1966.
Ökad samhällelig satsning på den framtida vuxenutbildningen.
TCO 1966, ny uppl. 1968.
Protest. Ett reportage om storstadsungdom. R&S 1967.
Resa på en okänd planet. AWG 1967, ny uppl, 1979.
Rymdskeppets gåta. Å&Å 1968.
Upproret. AWG 1968, ny uppl. Litt.främj. 1980.
Destination Mars. Å&Å 1969.
Mannen på gallret. AWG 1969.
Spelet om plugget. R&S 1969.
Latinamerika. Lärom.förl. 1970.
Olle och fabriken. Gidl 1970.
Skatten i de fattigas by. AWG 1970, ny uppl. 1978.
Hemligheten. Förf. förl. 1971, ny uppl. 1974.
Kamrat Jesus. Gidl 1971, ny uppl. 1976.
Mannen på tåget. AWG 1971.
Upproret har börjat. Sanger. Text: Sven Wernström. Ordfront 1971.

Max Svensson Lurifax. Gidl 1972, ny uppl. 1981.
Mordet på Lillan. Förf.förl. 1972.
Polisen slår till. AWG 1972, ny uppl. 1978.
Trälarna. Gidl 1973, ny uppl. 1981.
Fiendens språk. Oktober 1974, ny uppl. 1979.
Torkel och prinsessan Mia. Bild: Mats Andersson. Gidl 1974.
Trälarnas döttrar. Gidl 1974, ny uppl. Storstilsbibl. 1983, Litt.främj.
1985.
Trälarnas söner. Gidl 1974, ny uppl. 1979.
Trälarnas kamp. Gidl 1975, ny uppl. 1979.
Trälarnas uppror. Gidl 1976, ny uppl. 1980.
Trälarnas vapen. Gidl 1977.
Trälarnas fruktan. Gidl 1978.
Mannen utan ansikte. Förf.förl. 1979.
Skrivandets hantverk. Gidl 1979, ny uppl. 1985.
Bäng, bäng! Wernström 1980.
Perka med lösskägget och andra sagor i tiden. Författarens
Bokmaskin 1981.
Trälarnas framtid. Gidl 1981.
Vad är historia? Wernström 1981.
Lättläst, välskriven, spännande. Av Sven Wernström och Niels
Mors. Wernström 1982.
Äventyraren. Gidl 1982.
Trälarna. Samlingsvolym. Gidl 1983.
Tyst i klassen. Gidl 1983.
Det sista vapnet. Gidl 1984.
Den underbara resan. 3. Gidl 1985-87.
Generalen kommer. Gidl 1988.
Tuffingarna. Gidl 1988.
Mordet – en rövarhistoria. Gidl 1989.
Sagan om Palinka och Palusjka. Gidl 1989.

Essäer och artiklar av Sven Wernström

Att skriva är nödvändigt. Svenska i skolan 1987:32.
Barnböckerna och det moderna samhället. En enkät. 5 frågor med
svar av Sven Wernström m.fl. Hertha 1968:1.
Behövs ungdomsboken? Skolbiblioteket 1964:6.
Bokklubben en svindel. Barnboksklubbar. Göteborgs-Tidningen
1977-08-13.
Det är ett mandomsprov att tåla se den. Barn och våldsvideo. Barn
och kultur 1988:6.
Elever vill inte sorteras. Polemik mot Bengt Göransson. Dagens
Nyheter 1987-06-22.
Finns det dåliga författare? Polemik mot Ulla Lundqvist. Dagens
Nyheter 1988-04-09.

Författarna som lärare. Dagens Nyheter 1965-10-25.
Författarporträtt. Svensk bokhandel 1969:39.
Förlagen drar en frontlinje. Debattinlägg om politiska barnböcker.
Dagens Nyheter 1971-02-15.
Ge barn ett språk! Film & TV 1975:4/5.
Ge ut Travens romanserie om mexikanska revolutionen! 1-2.
Dagens Nyheter 1970-04-06, 1970-05-04.
Han kunde inte tänka sig bilen. Om Jules Verne. I: Barndomens
böcker. Barnboksförfattarnas litteraturhistoria. Gidl 1984.
Hej! Här är några svar på dina frågor. FBT 1968:3.
Här får ni en snabbkurs i konsten att skriva så att man får betalt
för det. Aftonbladet 1961-08-02, 1961-08-09.
Det industriella skrivandet. Författaren 1977:7.
"Jag beundrar dem som orkar göra det nödvändiga." Ordets makt
1974/1975:3.
Den kontroversiella ungdomsboken. Engagerad författare. 1-2.
Borlänge Tidning 1965-02-13, 1965-02-16.
Kulturministern, arbetarbarnen och skräplitteraturen. Författaren
1984:2/3.
Litteraturen i skolan. Böcker är bra – men till vad och för vem?
Bokuppslaget 1984:2.
Med språket greppar man verkligheten. Barn och kultur 1986:3.
Om indoktrineringen i skolböcker. Svensk bokhandel 1969:19.
Om rätten att slippa vara lärorik – och rätten att få vara det. I:
Barnlitteratur i Sverige. W&W 1970. Tidigare tryckt i
Biblioteksbladet 1964:7.
Personligt om sagor. Barn och kultur 1975:2.
Ett pinsamt upprop. Inlägg i debatten om barnlitteraturkritiken.
Dagens Nyheter 1989-03-25.
Den politiska barnboken. Ett samtal mellan Gunila Ambjörnsson,
Rolf Knutsson, Inger Sandberg, Lasse Sandberg och Sven
Wernström. I: Barn, böcker och samhälle. Prisma 1970.
Ryktet om min frälsning är betydligt överdrivet. BiS 1971:14/15.
Skräpläsningen del av förtrycket. Debatt: Den viktiga
barnlitteraturen. Dagens Nyheter 1975-06-07.
Släpar ungdomslitteraturen efter? Skolbiblioteket 1964:5.
Stopp för radikala. 1-2. Ungdomsböckerna och sambindningen.
Aftonbladet 1966-05-11, 1966-05-31.
Ett stort berg som man måste gräva under. Eftersnack kring "Ett
spel om plugget." Ord och bild 1969:5.
Texas Jack och negerflickan. Ord och bild 1967:1.
Tom, en fattig pojkes äventyr. Barnboken 1989:2.
Två möjligheter för ungdomslitteraturen. Enkät om
ungdomsboken. Bruksvara eller skön konst. BLM 1980:4.
Ungdomsböcker – behövs dom? Debattinlägg. Fönstret 1966:4/5.
Verklig ungdomslitteratur. Stockholms-Tidningen 1961-08-10.

"Vi behöver kritiker som kan läsa våra texter." Debattinlägg.

Aftonbladet 1975-05-05.

Är barnen rättslösa i skolan? Vi föräldrar 1969:8.

Litteratur om Sven Wernström

- Ambjörnsson, Gunila.* Att göra lodjuren till gräsätare. En enkät och kommentarer. Svar av Christer Dahl, Olle Mattson, Hans Peterson och Sven Wernström. BLM 1967:6.
- Asp, Birgitta.* Maria Gripe, Max Lundgren och Sven Wernström. En undersökning av tre svenska barnboksförfattares 60-talsproduktion. Av Birgitta Asp, Gunilla Jansén och Eva Töllner. Lunds Universitet 1971.
- Bergendahl, Berit.* Många vill hjälpa mig med tendensen. Göteborgs-Posten 1977-10-08.
- Bolin, Greta.* Barn och böcker. R&S 1972.
- Bäckström, Lars.* Sven Wernström – pojkboksförfattaren som blev stor. Författarförlagets tidskrift 1975:3. Också tryckt i Kulturarbete: kritik 1968–1977. R&S 1978.
- Bäckström, Lars.* Tre öar. Peter Pans ö, Tove Janssons och Sven Wernströms. Böckernas värld 1970:2. Också tryckt i Litteraturpolitik: artiklar och dagbok. R&S 1970.
- Dahlerup, Pil.* Den okände Sven Wernström. I: Barn, litteratur, samhälle. Gidl 1974.
- Dahlerup, Pil.* Socialistisk barnlitteratur. I: Barn, litteratur, samhälle. Gidl 1974.
- Danielsson, Åke.* Nu är han revolutionären bland ungdomsförfattarna. Norrländska Socialdemokraten 1975-03-14.
- Danielsson, Åke.* Skräplitteratur del av förtrycket. Dagens bok, morgondagens handling. Norrländska Socialdemokraten 1975-09-11.
- Edström, Vivi.* Father and daughter in recent Swedish junior books. Hertha 1975:2.
- Enby, Gunnel.* Sven Wernström – socialistisk folkbildare. Intervju. Göteborgs-Posten 1983-03-16.
- Eriksson, Bengt.* Läs Kamrat Jesus i söndagsskolorna! Nerikes Allehanda 1972-11-15. Inlägg Nerikes Allehanda 1972-11-22
Gunnel Pettersson, Nerikes Allehanda 1972-11-25 Cecilia Snäll, Nerikes Allehanda 1972-12-02 Inger Hullberg, Nerikes Allehanda 1972-12-15 Per Back, Gunnel Pettersson o. Inger Hullberg.
- Granlund, Rigmor.* Könscrollsmönstret i några av Sven Wernströms ungdomsböcker. Litteratur och samhälle 1974:6.
- Hedén, Birger.* Trälarnas vapen. Av Birger Hedén och Birgitta Josefsson. Göteborgs-Tidningen 1977-12-18.

- Hellers, Hans.* Ett spel om lärare. Spelet om plugget. Lärartidningen/Svensk skoltidning 1969:19/20.
- Holm, Annika.* I vintras väckte han ilska med "Ett spel om plugget". Nu går Sven Wernström vidare: "En ny skola är nödvändig". Intervju. Dagens Nyheter 1969-03-23.
- Hägglund, Kent.* Sven Wernströms underbara resa. Dagens Nyheter 1987-12-10.
- Härdell, Uno.* Sven Wernström – barnboksförfattare med politisk mening i sina böcker. Nu skriver han en "motbok" till Astrid Lindgren. Metallarbetaren 1980:19.
- Höste, Maud.* "En ungdomsbok ska vara spännande och förklara det man inte får lära sig i skolan." Intervju. Aftonbladet 1974-12-01.
- Ingelstam, Bengt.* Wernströms motbudskap. Sundsvalls Tidning 1980-98-01.
- Jakobsen, Bent.* Intervju med Sven Wernström. "Jeg elsker pegepinde". Børn og bøger 1978:2.
- Kassman, Charles.* Vad hände på ungdomsgården i förorten på 50-talet? Dagens Nyheter 1979-09-22.
- Klingberg, Göte.* Barn- och ungdomslitteraturen. NoK 1970.
- Larmén, Marianne.* "Inspiration är inget annat än arbetslust." Aftonbladet 1979-07-01.
- Larson, Lorentz.* Barnböcker i Sverige 1945–1965. Av Lorentz Larson och Mary Ørving. Sv. Inst. 1966.
- Liepe, Lena.* Jag indoktrinerar inte – all litteratur är politisk! Smålandsposten 1980-11-17.
- Lundberg, Maria.* 13-åringarna Maria och Maria frågar. Av Maria Lundberg och Maria Söderlund. Dagens Nyheter 1979-01-13.
- Läsning för barn.* 4 uppl. AB 1983.
- Löf, Hans.* Barnen ska bygga morgondagens samhälle – därför skriver han för barnen. Norrskensflamman 1979-10-10.
- Magnusson, Gunilla.* Hårda bud på De hemligas ö. Intervju med Jan Halldoff om TV-inspelningen av De hemligas ö. Röster i radio-TV 1972:38.
- Mählqvist, Stefan.* Ungdomsboken och marknadskrafterna. Litteratur och samhälle 1975:2.
- Nilson, Margot.* Tonåringars beteenden i några ungdomsböcker. I: Barnbok och barnboksforskning. AWG 1972.
- Olls, Kristina.* Svenska arbetarförfattare under 1900-talet. Settern 1989.
- Ord och bilder för barn.* R&S 1979.
- Pettersson, Ann.* Ann Pettersson samtalar med Sven Wernström. "Kollektivets historia – den grymmaste läsning som tänkas kan." Krut 1983:6.
- Rydin, Lena.* Sven Wernström: jag beklagar alla barn som måste gå i skolan. Min barndom. Vi föräldrar 1977:9.

Rönneholm, Magdalena. Trälar och träldomshistoria. Bohusläningen 1976-01-07.
Sandblad, Helena. Expressens Heffaklump till Sven Wernström. Expressen 1978-12-14.
Stjärne, Kerstin. Avslöjar myterna som beslöjar verkligheten. Intervju. Arbetet 1974-11-16.
Strömberg, Jens. Till arbetaren: Du skapar alla nyttigheter. Jönköpings-Posten 1979-06-05.
Stybe, Vibeke. Från Snövit till Snobben. Ny uppl. W&W 1971.
Swedenmark, Eva. Ungdomarna i dag känner sig lurade. Intervju. Vi 1970:14.
Svedlund, Bo. I Sverige råder fattigdom på uttrycksmedel och idéer. Folket 1979-11-24.
Tingdal, Birgitta. Sven Wernström om sin verksamhet: Barnböcker ej oväsentlig del av revolutionen. Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 1972-10-16.
Toijer-Nilsson, Ying. 77 svenskspråkiga barnboksförfattare. R&S 1989.
Wallström, Lennart. Måste en bra skrivare vara riktigt förbannad? Norrländska Socialdemokraten 1979-10-12.
samt i:

Børnenes hvem-skrev-hvad? Politiken 1974.
Författare i vår tid. NoK 1986.
Lexikon der Kinder- und Jugendliteratur. D. 3. Beltz 1979.
Litteraturllexikon. NoK 1974.
Svenskt författarlexikon. D. 2-7. R&S 1953-1981.
Svenskt litteraturllexikon. 2 uppl. Gle 1970.
Vem är vem i barn- och ungdomslitteraturen. R&S 1984.